

Laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų asmenybės charakteristikos taikant MMPI-2*

ALFREDAS LAURINAVIČIUS
ILONA LAURINAITYTĖ
LAURA USTINAVIČIŪTĖ

Santrauka. Minesotos daugiafazis asmenybės aprašas-2 (MMPI-2) yra vienas dažniausiai pasaulyje naudojamų savistata paremtų klausimynų, skirtų pradiniam asmenybės savybių ir psichopatologijos įvertinimui įvairiausiose srityse, įskaitant ir teisėsauką. Skirtingose nuteistųjų asmenų populiacijose atliekamuose tyrimuose dažniausiai nustatoma, kad teisės pažeidėjams būdingas asocialumas, impulsų kontrolės stygius, neatsakingumas ir kitos charakteristikos, atspindinčios atskirų MMPI-2 skalių įverčiuose. Šio tyrimo tikslas – įvertinti laisvės atėmimo bausmę Lietuvoje atliekančių vyrų ir moterų asmenybės charakteristikas naudojant MMPI-2 ir išanalizuoti rezultatus gretinant juos su įprastai teisės pažeidėjų populiacijų tyrimuose gaunamais rezultatais. Tyrimo rezultatai parodė, kad Lietuvos nuteistuosius charakterizuojančios skalės atitinka kitose kultūrinėse aplinkose atliktų tyrimų rezultatus. Laisvės atėmimo bausmę atliekančius nuteistuosius geriausiai charakterizavo aukštesni Psichopatiškumo (Pd), Paranojiškumo (Pa), Antisocialaus elgesio (RC4), Persekiojimo idėjų (RC6), Nesivaldymo (DISC), Perdėtai kontroliuojamo priešiško (O-H), MacAndrew taisytos alkoholio (MAC-R) skalių įverčiai bei žemesni Ego stiprumo (Es) ir Socialinės atsakomybės (Re) skalių įverčiai. Gauti rezultatai atitinka daugelio kitų tyrimų rezultatus, ir tai pagrindžia MMPI-2 naudojimą nuteistųjų psichologiniam įvertinimui Lietuvoje.

Pagrindiniai žodžiai: MMPI-2, psichologinis įvertinimas, nuteistieji.

* Šis straipsnis parengtas kaip sudėtinė Lietuvos mokslo tarybos finansuojamo mokslininkų grupių projekto „Laisvės atėmimo bausmę atliekančių smurtautojų asmenybės bruožų ir kriminalinės rizikos veiksnių sąsajos“ (MIP-004/2015) dalis.

ĮVADAS

Minesotos daugiafazis asmenybės aprašas-2 (angl. *The Minnesota Multiphasic Personality Inventory*, sutr. MMPI-2), kaip ir originalioji jo versija MMPI ar šiuo metu sparčiai populiarėjanti trumpoji versija MMPI-2-RF, yra vienas dažniausiai pasaulyje naudojamų savistata paremtų standartizuotų klausimynų (Graham 2012; Grover 2011), skirtų pagrindiniams asmenybės bruožams ir psichologiniams sutrikimams vertinti (Butcher et al. 2001, 2013). Nors pirminė MMPI kūrimo idėja visų pirma buvo siejama su instrumento naudojimu sveikatos apsaugos srityje, tačiau plėtojant ir tobulinant šį klausimyną jis buvo pradėtas taikyti ir kitose srityse, tarp jų ir teisėtvarkos srityje (Ben-Porath & Graham 1995). Be to, pažymėtina, dėl standartizuoto administravimo ir gausaus mokslinio tyrinėjimo MMPI-2 yra dažniausiai taikomas asmenybės vertinimo instrumentas teisiniuose procesuose (Archer, Hagan, Mason, Handel & Archer 2012; Archer, Buffington-Vollum, Stredny & Handel 2006). Pavyzdžiui, JAV atlikus teismo psichologų apklausą, buvo nustatyta, kad net 95 proc. respondentų laikėsi nuomonės, jog MMPI-2 atitinka Daubert kriterijus¹ daugumoje teismo keliamų klausimų (Bow, Gould, Flens & Greenhut, 2006). MMPI-2 teismo aplinkoje yra ar gali būti naudojamas įvairiais tikslais tiek baudžiamosiose, tiek civilinėse bylose, pavyzdžiui, kai vertinama asmens kompetencija dalyvauti teisme (suprasti teisinį procesą ir gebėti save ginti), kriminalinė atsakomybė (pakaltinamumas), teisiųjų ir nuteistųjų psichikos sveikatos problemos bei terapinės galimybės, taip pat vaikų gyvenamosios vietos nustatymo, asmens patirtos žalos, ligos simuliacijos ir panašiais teismus dominančiais klausimais (Archer et al. 2012; Graham, Ben-Porath & Stafford 1995). Pažymėtina, kad iš pradžių nemažai tyrėjų, naudodami šį klausimyną, orientavosi į kriminalinio elgesio etiologiją, siekdami paaiškinti įvairių

¹ Daubert kriterijai apibrėžia griežtesnius reikalavimus moksliniams įrodymams, iškeldami patikimų mokslo žinių svarbą (Melton, Petrila, Poythress & Slobogin, 2007). Jais remiantis teigiama, kad įrodinėjimui naudojamas metodas turi būti prieinamas empiriniam tyrinėjimui, detalai išanalizuotas moksliniuose straipsniuose ir pripažintas atitinkamos srities mokslo bendruomenės, turi turėti tiksliai nustatytas paklaidas ir taikymo ribotumus.

nusikaltimų psichologinius mechanizmus, aprašyti ir paaiškinti nusikaltusio asmens kriminalinį elgesį (Sellbom & Anderson 2013). Pavyzdžiui, pastebėta, kad jaunuoliams delinkventams labiau būdingos tos klinikinės skalės, kurias galima apibūdinti kaip sužadinančias (Psichopatiškumo, Šizofreniškumo ir Hipomaniškumo skalės), kadangi jos gerai prognozavo išveiką, tuo tarpu kitos skalės (Depresiškumo, Socialinio introvertiškumo, Vyriškumo ir moteriškumo) buvo silpniau išreikštos.

Atliekant individualų įvertinimą didelis dėmesys skiriamas gautų duomenų validumui. Validumo skalės buvo sukurtos siekiant susidoroti su visiems savistata paremtiems klausimynams būdinga duomenų iškraipymo problema. Pradinėje versijoje buvo keturios validumo skalės, o MMPI-2 jų yra net devynios: praleisti teiginiai, nenuoseklių atsakymų skalės (VRIN – atsakymų įvairuojančio nenuoseklumo ir TRIN – atsakymų *taip* nenuoseklumo), retų atsakymų skalės (F – retumo, Fb – testo antros dalies retumo, Fp – psichopatologinio retumo) ir gynybiškumo skalės (L – melo, K – korekcijos, S – perdėto savęs pateikimo). Teigiama, kad retų atsakymų skalės yra tinkamos esant perdėtai pateikiamiems psichopatologijos simptomams, o gynybiškumo skalės – neigiant tam tikrų problemų egzistavimą (Butcher et al. 2001, 2013). Net jei asmenys prieš tyrimą MMPI-2 buvo informuojami, kad šis instrumentas turi validumo skales, vis tiek šis instrumentas galėjo reikšmingai atskirti simulivusius nuo nesimulivusių. Nurodoma, kad yra labai svarbu, jog MMPI-2 įvertinimas būtų atliekamas gerai išmokytų profesionalų, ypač teismo aplinkoje (Graham 2012). Ekspertas, teikdamas savo išvadą, turi žinoti, ar vertinamasis pildė MMPI-2 stebimoje aplinkoje, siekdamas minimizuoti išorinių veiksnių įtaką.

Nors validumo skalės suteikia naudingos informacijos apie atskiro individo nuostatas tyrimo atžvilgiu, atskirų populiacijų tyrimuose, kai siekiama nustatyti toms populiacijoms būdingus ypatumus, validumo skalės naudojamos tinkamų analizei protokolų atrankos tikslais. Analizuojant teistų asmenų populiacijas pateikiami įvairūs duomenys apie nevalidžių protokolų skaičių. Pavyzdžiui, vienur minima, kad jų yra 15 proc. (Mergaree, Mercer & Carbonell 1999) ar 21 proc. (Black et al. 2004), o kai kur net 40 proc. (Wright, Nussbaum, Lynett & Buis 1997). Galima teigti, kad nuteistųjų imties išskirtinis požymis yra ne tik padidėję tam tikrų

skalių įverčiai, bet ir didesnis netinkamų analizei protokolų skaičius. Be to, atkreiptinas dėmesys į tai, kad simuliacijos apskritai yra gana įprastas reiškinys atliekant teismo psichologinį įvertinimą (Sellbom & Anderson 2013), nesvarbu, ar tai būtų teisiamojo nepakaltinamumo, ar neuropsichologinio deficito nustatymas, ar nukentėjusiojo patirtos žalos įvertinimas. Kai kuriais atvejais pranešama net apie daugiau nei pusės tyrimo dalyvių nevalidžius duomenis (Ardolf, Denney & Houston 2007), tačiau reikia paminėti ir tai, kad tyrimo autorių pasirinkti atrankos kriterijai gali kiek skirtis.

Teoriškai aiškinant laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų MMPI-2 skalių įverčius, juos galima sieti su atliktų nusikaltimų priežastimis (nuteistiesiems būdingas stipriau išreikštas asocialumas, neatsakingumas, psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas, elgesio kontrolės stygius) arba laisvės atėmimo sąlygų sukeltomis pasekmėmis (depresiškumas, sveikatos problemos). Analizuojant nusikaltimus atlikusių asmenų aprašomuosius tyrimus, kuriuose buvo naudotas MMPI-2, savo imties dydžiu išsiskiria Black ir kt. (2004) JAV atliktas tyrimas, kuriame buvo analizuotas kliniškai reikšmingų skalių įverčių dažnumas bausmę atliekančių 34 281 vyro ir 6 878 moterų imtyje. Tyrimo rezultatai parodė, kad 66 proc. įkalinėtų vyrų ir 70 proc. įkalinėtų moterų turėjo mažiausiai vienos skalės padidėjusį įvertį ($T > 64$), o Psicopatiškumo (Pd), Paranojiškumo (Pa) ir Hipomaniškumo (Ma) skalės buvo dažniausiai pakilusios skalės. Panašūs rezultatai gauti ir Megargee, Mercer ir Carbonell (1999) tyrime, kurio metu analizuoti 842 (425 vyrų ir 417 moterų) MMPI-2 duomenys. Tyrime buvo analizuojamas klinikinių skalių derinių dažnumas, atskirų skalių kliniškai reikšmingų T įverčių dažnumas ir MMPI-2 skalių vidurkiai. Buvo nustatyta, kad net 60,5 proc. nuteistųjų gavo bent vienos klinikinės skalės padidėjusį įvertį, o Psicopatiškumo (Pd) skalė tarp jų pasitaikė dažniausiai. Kalbant apie MMPI-2 skalių vidurkius, buvo pastebėta, jog kalinčių vyrų ir moterų pagrindinių klinikinių, turinio ir papildomų skalių įverčiai buvo panašūs. Nuteistieji pasižymėjo aukštesniais Hipocondriškumo (Hs), Depresiškumo (D), Psicopatiškumo (Pd), Paranojiškumo (Pa), Psichasteniškumo (Pt), Šizofreniškumo (Sc), Hipomaniškumo (Ma), Nerimo (ANX), Susirūpinimo sveikata (HEA), Keisto protavimo (BIZ), Cinizmo (CYN), Antisocialių poelgių (ASP),

Neigiamo požiūrio į gydymą (TRT), Neprisitaikymo aukštojoje mokykloje (Mt), Nerimo (A), Potrauminio streso sutrikimo (PK), Vedybinio streso (MDS), Perdėtai kontroliuojamo priešiško (O-H), MacAndrew taisytos alkoholizmo (MAC-R), Priklausomybės pripažinimo (AAS) bei žemesniais Ego stiprumo (Es), Dominavimo (Do), Socialinės atsakomybės (Re) skalių įverčiais. Tyrimo autorių hipotezės iš esmės pasitvirtino, gautų skirtumų efekto dydis siekė $d = 1,35$, o tai, remiantis Cohen (1992), laikytina dideliu efekto dydžiu. Visgi reikia paminėti, kad skirtumų efektas moterų grupėje buvo didesnis. Tai aiškintina tuo, kad nors vyrų ir moterų bendrojoje populiacijoje yra beveik po lygiai, pataisos įstaigose jos sudaro apie 5 proc., o tai reikštų, kad įkalintos moterys yra labiau socialiai deviantiškos nei vyrai (Megargee et al. 1999).

Panašūs rezultatai gauti kitame JAV atliktame tyrime, kuriame buvo analizuojami 233 nuteistų vyrų MMPI-2 ypatumai (Wise 2009). Šiame tyrime buvo skaičiuotos ir MMPI-2 plėtojimo procese parengtos naujos restruktūruotos klinikinės skalės bei asmenybės psichopatologijos penketo skalės. Restruktūruotos klinikinės skalės buvo sukurtos siekiant pagerinti klinikinių skalių diskriminantinį validumą (Tellegen et al. 2003). Jų kūrėjai siekė išgryninti klinikinės skales pašalindami iš jų teiginius, kurie vertino bendrą nepasitenkinimą (demoralizaciją) ir įėjo į kelių klinikinių skalių sudėtį. Wise (2009) pristato atrinktų skalių rezultatus, ir jie iš esmės atitinka Megargee ir kt. (1999) rezultatus. Didžiausio efekto dydžio skirtumai buvo rasti Pd $d = 1,48$, Hs $d = 1,05$ ir MAC-R $d = 1,01$. Kalbant apie restruktūruotas skales, tai ne mažesniu kaip vidutiniu efekto dydžiu populiacijos normas pranoko Demoralizacijos (RCd) $d = 0,79$, Somatinių skundų (RC1) $d = 1,06$, Antisocialaus elgesio (RC4) $d = 0,61$, Persekiojimo idėjų (RC6) $d = 0,79$, Disfunkciškų neigiamų emocijų (RC7) $d = 0,70$ skalių įverčiai. Iš asmenybės psichopatologijos penketo išsiskyrė Psichotiškumo (PSYC) skalė, kurios įverčio skirtumas nuo populiacijos normos beveik siekė vidutinio efekto dydį $d = 0,49$.

Kitose mažiau reprezentatyviose imtyse nuteistiesiems yra būdingi panašūs stipriausiai išreikštų skalių rinkiniai. Ben-Porath, Shondrick ir Stafford (1995) pateikia 137 baltųjų ir 47 afroamerikiečių nuteistų vyrų MMPI-2 klinikinių ir turinio skalių duomenis. Rezultatai parodė, kad abi imtys skyrėsi tarpusavyje tik dviejose skalėse iš 25: afroamerikiečiai pasi-

žymėjo aukštesniais CYN ir ASP skalių įverčiais. Tai rodo, kad skirtingų rasių nuteistieji pasižymi panašiomis charakteristikomis. Šiame tyrime baltųjų nuteistųjų imtyje stipriausiai populiacijos vidurkį viršijo Pd ($T = 67,80$), Sc ($T = 67,80$) ir ANX ($T = 61,25$), o afroamerikiečių imtyje Pa ($T = 66,77$), Pd ($T = 65,66$) ir BIZ ($T = 63,56$). Panašūs rezultatai gauti ir ne anglakalbėje aplinkoje, o būtent 28 Meksikos laisvės atėmimo vietoje bausmę atliekančių nuteistųjų imtyje (Boscan et al. 2002). Meksikos nuteistieji stipriausiai išsiskyrė iš populiacijos Pd ($T = 62,50$), Pa ($T = 62,29$), Sc ($T = 71,64$), Ma ($T = 62,07$) klinikinių skalių įverčiais. Iš turinio ir papildomų skalių galima pažymėti FRS ($T = 67,75$), DEP ($T = 64,32$), TRT ($T = 64,25$), Es ($T = 39,00$), Do ($T = 37,04$), Re ($T = 39,14$), MAC-R ($T = 64,25$) ir kt. Tų pačių skalių aukštesni nuteistųjų vidurkiai skirtingoje kultūrinėje ir kalbinėje aplinkoje sudaro prielaidas manyti, jog laisvės atėmimo vietų populiacijos skirtingose šalyse yra daugiau panašios negu skirtingos.

MMPI-2 buvo naudojamas ir labai specifinių imčių, tokių kaip serijiniai žudikai, tyrimams. Culhane, Hildebrand, Walker ir Gray (2014) analizavo 61 serijinio žudiko vyro profilius. Serijinius žudikus apibūdino tos pačios skalės, tik jų įverčiai dauguma atvejų viršijo Megargee ir kt. (1999) pateiktus įverčius. Stipriausiai populiacijos vidurkį viršijo Pd ($T = 74,48$), Pa ($T = 64,03$), Sc ($T = 64,43$), ASP ($T = 63,62$), MDS ($T = 65,43$) ir MAC-R ($T = 61,72$). Žemiausi įverčiai gauti Do ($T = 39,15$) ir Re ($T = 38,89$) skalėse, tai rodo šios grupės nuteistųjų žemą pasitikėjimą savimi ir socialinių normų nepaisymą.

Kalbant apie nuteistų moterų MMPI-2 tyrimus, tai McAnulty ir kt. (2014) analizavo MMPI-2 galimybes numatyti dalyvavimo reabilitacijos programose sėkmę 144 už nesmurtinius nusikaltimus teistų moterų imtyje. Ir šio tyrimo imtyje buvo gauti panašūs rezultatai tiek skalių rinkiniu, tiek efekto dydžiais. Didžiausi įverčiai buvo Pd ($T = 75,31$) ir AAS ($T = 72,90$) skalių, tai rodo stiprią vertinamų moterų socialinę deviaciją bei su priklausomybėmis susijusių problemų pripažinimą. Taip pat pažymėtina, kad restruktūruotos Antisocialaus elgesio (RC4) skalės įvertis ($T = 71,19$) buvo vienas didžiausių. Tai, kad paminėtų skalių vidurkiai jau yra aukščiau kliniškai reikšmingos ribos $T \geq 65$, rodo stipriai išreikštą šios moterų populiacijos psichopatologijos lygį.

MMPI-2 Lietuvoje buvo adaptuotas ir standartizuotas 2013 metais (Butcher ir kt. 2013). Tai sudaro sąlygas išskirti skirtingoms populiacijoms, tarp jų ir laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų, būdingas psichologines charakteristikas. Mūsų žiniomis, teistų asmenų populiacija Lietuvoje iki šiol nebuvo tyrinėta naudojant MMPI-2. Vienintelis tyrimas, kurį teko aptikti, buvo priklausomų nuo narkotikų reabilitacijos procese dalyvaujančių asmenų tyrimas, kuriame viena iš analizuojamų grupių buvo priklausomi nuo narkotikų teisti asmenys (Baltrūnas, Bagdonas, Kairys, Liniauskaitė & Pakalniškienė 2013). Šio tyrimo rezultatai parodė, kad dalyvaujantys reabilitacijos programoje teisti asmenys, lyginant juos su bendrąja populiacija, pasižymi aukštesniais DEP, BIZ, ANG, ASP skalių įverčiais. Tačiau reikia paminėti, kad šiame tyrime pristatyta nuteistųjų imtis buvo nedidelė (27 nuteistieji), o atranka buvo patogi. Nors negausūs rezultatai ir iš esmės atitinka kitų anksčiau minėtų tyrimų rezultatus, tačiau nedidelė imtis greičiausiai nulėmė nedidelį skaičių nustatytų skirtumų. Tai rodo ir statistinio reikšmingumo nepasiekusių skirtumų efekto dydžiai, pvz., Pd skalės *T* balas yra aukščiau populiacijos normos net 9 balais (Baltrūnas et al. 2013).

Remdamiesi anksčiau atliktais MMPI-2 tyrimais teistų asmenų grupėse, mes numatėme, kad Lietuvos nuteistiesiems turėtų būti būdingos panašios asmenybės charakteristikos, susijusios su elgesio valdymo ir emocijomis problemomis. Mes formulavome tyrimo hipotezes toms skalėms, kurios ne mažiau kaip pusėje mūsų apžvelgtų tyrimų reikšmingai arba su ne mažesniu kaip vidutinis efekto dydžiu charakterizavo įvairias nuteistųjų populiacijas. Neformulavome atskirų hipotezių moterų imčiai, nes literatūros analizė nesudaro tam prielaidų. Mes numatėme, kad Lietuvos nuteistiesiems turėtų būti būdingi šie aukštesni (+) arba žemesni (-), lyginant su MMPI-2 standartizacine imtimi, skalių įverčiai: klinikinių Hipochondriškumo (Hs+), Depresiškumo (D+), Psichopatiškumo (Pd+), Paranojiškumo (Pa+), Psichasteniškumo (Pt+), Šizofreniškumo (Sc+), Hipomaniškumo (Ma+); restruktūruotų klinikinių – Antisocialaus elgesio (RC4+), Persekiojimo idėjų (RC6+), Disfunkciškų neigiamų emocijų (RC7+). Iš turinio skalių turėtų išsiskirti Depresiškumo (DEP+), Susirūpinimo sveikata (HEA+), Keisto protavimo (BIZ+), Cinizmo (CYN+), Antisocialių poelgių (ASP+), Šeimos problemų (FAM+), Neigiamo po-

žiūrio į gydymą (TRT+). Taip pat numatome, kad šios su elgesio, emoci-nėmis bei psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu susijusios turinio skalės apibūdina tyrimo imtį: Nerimo (A+), Ego stiprumo (Es-), Dominavi-mo (Do-), Socialinės atsakomybės (Re-), Potrauminio streso sutrikimo (PK+), Vedybinio streso (MDS+), Perdėtai kontroliuojamo priešiško (O-H+), MacAndrew taisyta alkoholizmo (MAC-R+), Priklausomybės pripažinimo (AAS+).

Apibendrinant: šio *tyrimo tikslas* – įvertinti laisvės atėmimo bausmę Lietuvoje atliekančių vyrų ir moterų asmenybės charakteristikas naudo-jant MMPI-2 ir išanalizuoti rezultatus lyginant juos su įprastai teisės pa-žeidėjų populiacijų tyrimuose gaunamais rezultatais.

METODIKA

Dalyviai. Atsitiktinės atrankos būdu iš 7296 laisvės atėmimo baus-mę dvylikoje Lietuvos pataisos įstaigose atliekančių vyrų ir moterų buvo pasirinkti 351 vyras ir 50 moterų, kuriems buvo pasiūlyta dalyvauti ty-rime. Tyrime dalyvauti ir užpildyti klausimynus sutiko 82 % vyrų ($N = 287$), 94 % moterų ($N = 47$). Siekiant užtikrinti analizuojamų rezultatų patikimumą, tolesnei analizei buvo atrinkti tik validūs MMPI-2 proto-kolai. Protokolų atmetimui buvo naudojamos tradicinės autorių reko-menduojamos ir kituose tyrimuose naudojamos validumo skalių skiria-mosios reikšmės (Black et al. 2004; Butcher ir kt. 2013; Graham 2012; Wise 2009): neatsakyti teiginiai $N \geq 30$, L (Melo) $\geq 80 T$, K (Korekcijos) $\geq 80 T$, VRIN (Atsakymų įvairuojančio nenuoseklumo) $\geq 80 T$, TRIN (Atsakymų taip nenuoseklumo) $\geq 80 T$, F (Retumo) $\geq 100 T$, Fb (Antros testo dalies retumo) $\geq 100 T$ ir Fp (Psichopatologinio retumo) $\geq 100 T$. Reikia paminėti, kad MMPI-2 skalės būdavo skaičiuojamos tik tuo atveju, jeigu visi kiekvieną skalę sudarantys teiginiai buvo atsakyti. Esant bent vienai nepaskaičiuotai validumo skalei, buvo pasirinkta proto-kolo nenaudoti tolesnėje analizėje. Tikėtina, kad tokiu būdu buvo atmesta dalis validžių protokolų, tačiau buvo užtikrinta, kad analizei nebus nau-dojami nevalidūs protokolai. Remiantis pasirinktomis validumo skalių reikšmėmis atmesti 20,5 % vyrų ($N = 59$) ir 26,6 % moterų ($N = 12$) protokolų, o 214 vyrų ir 35 moterų protokolai, kuriuose nėra viena iš va-

lidumo skalių neviršijo skiriamosios reikšmės arba neturėjo nevertintų teiginių, buvo naudojami laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų tolimesniai tyrimui. Kaip jau minėta, nuteistųjų MMPI-2 tyrimuose nevalidžių protokolų proporcija varijuoja tarp 15–40 % (Black et al. 2004; Megargee et al. 1999; Wright et al. 1997). Turint omenyje tai, kad tam tikra nedidelė tyrimo protokolų dalis buvo atmesta ir dėl validumo skalių nepaskaičiavimo, galime teigti, kad tyrimo dalyviai pildė klausimyną gana atsakingai.

Siekiant patikrinti tyrimui pasirinktų ir atmestų tiriamųjų grupių homogeniškumą, jos buvo palygintos pagal turimas socialines-demografines charakteristikas. Nustatyta, kad iš tolesnės analizės pašalinti vyrai nesiskyrė nuo toliau analizuojamų pagal amžių $t(271) = 1,52, p = ,13$, oficialų vedybinį statusą ($\chi^2(1, N = 270) = 1,74, p = ,19$), baigtų klasių skaičių $t(268) = -0,71, p = ,48$, teistumų skaičių $t(269) = -0,70, p = ,48$, smurtinių nusikaltimų skaičių $t(265) = -1,08, p = ,28$), amžių pirmojo teistumo metu $t(266) = 1,09, p = ,28$), bei amžių pirmojo susidūrimo su policija metu $t(256) = 1,75, p = ,08$). Šių skirtumų nebuvimas sudaro prielaidas gautų rezultatų interpretacijas taikyti visiems sutikusiems dalyvauti tyrime vyrams nuteistiesiems. Palyginus pašalintų iš tolesnės analizės moterų socialines-demografines charakteristikas su likusia moterų grupe, nustatyta, kad pašalintos moterys nesiskyrė pagal oficialų vedybinį statusą ($\chi^2(1, N = 47) = ,67, p = ,44$), baigtų klasių skaičių ($U = 155,5, p = ,17$) ir smurtinių nusikaltimų skaičių ($U = 150,0, p = ,10$), tačiau buvo vyresnės ($U = 119,5, p = ,03$), turėjo mažiau teistumų ($U = 118,0, p = ,02$), pasižymėjo vėlesniu pirmojo teistumo amžiumi ($U = 122,5, p = ,04$) ir vėlesniu pirmojo susidūrimo su policija amžiumi ($U = 110,0, p = ,04$). Turint omenyje nedidelę moterų tiriamųjų imtį bei nustatytus skirtumus tarp dviejų moterų grupių, interpretuojant gautus rezultatus jie bus siejami tik su specifine šiame tyrime naudota moterų imtimi.

Tolesniems rezultatams skaičiuoti atrinktos vyrų imties amžiaus vidurkis buvo $M = 34,7$ ($SD = 11,3$), 22,6 % jų buvo oficialiai vedę, baigtų klasių skaičius buvo $M = 10,5$ ($SD = 1,6$), teistumų skaičius $M = 4,9$ ($SD = 4,2$), smurtinių nusikaltimų skaičius $M = 1,3$ ($SD = 1,5$), amžius pirmojo teistumo metu $M = 21,4$ ($SD = 8,3$), amžius pirmojo susidūrimo su policija metu

$M = 18,4$ ($SD = 7,7$). Moterų amžius buvo $M = 35,4$ ($SD = 9,9$), 28,5 % jų buvo oficialiai susituokusios, baigtų klasių skaičius buvo $M = 9,7$ ($SD = 3,3$), teistumų skaičius $M = 4,5$ ($SD = 3,7$), smurtinių nusikaltimų skaičius $M = 0,5$ ($SD = 0,8$), amžius pirmojo teistumo metu $M = 25,3$ ($SD = 8,1$), amžius pirmojo susidūrimo su policija metu $M = 24,1$ ($SD = 8,9$).

UŽDUOTYS IR ĮVERTINIMO BŪDAI

Anketa. Ji buvo sudaryta, siekiant nustatyti demografinę informaciją apie tyrimo dalyvius bei jų kriminalinės istorijos faktus. Klausimai apėmė tiriamųjų amžių, lytį, išsilavinimą, darbo patirtį, buvusių teistumų detalių aprašymą. Renkant informaciją taip pat buvo naudojamos pataisios įstai-gose esančiais įskaitos duomenimis.

Minnesotos daugiafazis asmenybės aprašas-2 (angl. *Minnesota Multi-phasic Personality Inventory*, sutr. MMPI-2). Šiame tyrime naudojome lietuviškąją MMPI-2 versiją (Butcher ir kt., 2013). MMPI-2 savistata paremtą standartizuotą asmenybės įvertinimo klausimyną sudaro 567 teiginiai. Buvo skaičiuojamos validumo, klinikinės, turinio, papildomos ir asmenybės psichopatologijos penketo skalės. Validumo skalės buvo nenaudojamos rezultatų analizėje, jų pagrindu buvo atlikta validžių protokolų atranka. Nuteistųjų populiacijos ypatumų apibūdinimas rėmėsi klinikinių, restruktūruotų klinikinių, turinio, papildomų, asmenybės psichopatologijos penketo skalių reikšmėmis.

Klinikinės skalės: Hipocondriškumo (Hs), Depresiškumo (D), Isteriškumo (Hy), Psichopatiškumo (Pd), Vyriškumo ir moteriškumo (Mf), Paranojiškumo (Pa), Psichasteniškumo (Pt), Šizofreniškumo (Sc), Hipomaniškumo (Ma), Socialinio introvertiškumo (Si).

Restruktūruotos klinikinės skalės: Demoralizacijos (RCd), Somatinių skundų (RC1), Žemo teigiamo emocingumo (RC2), Cinizmo (RC3), Antisocialaus elgesio (RC4), Persekiojimo idėjų (RC6), Disfunkciškų neigiamų emocijų (RC7), Neįprastų patirčių (RC8), Hipomaniško aktyvumo (RC9).

Turinio skalės: Nerimo (ANX), Baimių (FRS), Obsesiškumo (OBS), Depresiškumo (DEP), Susirūpinimo sveikata (HEA), Keisto protavi-

mo (BIZ), Pykčio (ANG), Cinizmo (CYN), Antisocialių poelgių (ASP), A tipo (TPA), Menkos savivertės (LSE), Socialinio diskomforto (SOD), Šeiminių problemų (FAM), Darbo trikdžių (WRK), Neigiamo požiūrio į gydymą (TRT).

Papildomos skalės: Nerimo (A), Slopinimo (R), Ego stiprumo (Es), Dominavimo (Do), Socialinės atsakomybės (Re), Neprisitaikymo aukštojoje mokykloje (Mt), Potrauminio streso sutrikimo (PK), Vedybinio streso (MDS), Priešiškumo (Ho), Perdėtai kontroliuojamo priešiškumo (O-H), MacAndrew taisyta alkoholizmo (MAC-R), Priklausomybės pripažinimo (AAS), Potencialios priklausomybės (APS), Vyriškumo vaidmens (GM), Moteriškumo vaidmens (GF).

Asmenybės psichopatologijos penketo skalės (toliau – PSY-5): Agresyvumo (AGGR), Psichotiškumo (PSYC), Nesivaldymo (DISC), Neigiamo emocijų / neurotiškumo (NEGE), Introvertiškumo / žemo teigiamo emocijų (INTR).

Tyrimo eiga. 2015 m. gegužės–rugsėjo mėn. atsitiktinės atrankos būdu buvo pasirinktas 401 tyrimo dalyvis (351 vyras ir 50 moterų), atliekantis laisvės atėmimo bausmę vienoje iš dvylikos Lietuvos pataisos įstaigų. Atsitiktiniams numeriams generuoti buvo naudojama SPSS 21.0 programinė įranga. Pataisos įstaigose dirbantys psichologai gavo sugeneruotus numerius ir iš įstaigoje esančio sąrašo pasirinko tuos numerius atitinkančius nuteistuosius. Atrinktiems tyrimo dalyviams buvo siūloma dalyvauti tyrime, sutikusiems buvo duodamas užpildyti MMPI-2 klausimynas bei renkami demografiniai duomenys. Nuasmeninti duomenys tarpininkaujant Kalėjimų departamentui prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos buvo perduoti tyrėjams.

Duomenų apdorojimas. Statistiniams skaičiavimams buvo naudotas SPSS 21.0 programinis paketas. Tarpgrupiniams palyginimams buvo naudojamas Stjudento t kriterijus, efekto dydžiai buvo skaičiuojami atsižvelgiant į lyginamų imčių standartinius nuokrypius. Interpretuojant efekto dydžius buvo remtasi Cohen (1992) rekomenduojamomis reikšmėmis: $d \geq 0,20$ – mažas efekto dydis, $d \geq 0,50$ – vidutinis efekto dydis, $d \geq 0,80$ – didelis efekto dydis.

TYRIMO REZULTATAI

Rezultatų dalyje pristatyti visų klinikinių, restruktūruotų klinikinių, asmenybės psichopatologijos penketo, turinio ir papildomų skalių rezultatai. Pagrindinis dėmesys skiriamas tyrimo hipotezėse minimoms skalėms. Dėl didelio MMPI-2 skalių skaičiaus analizuojant rezultatus detaliau neapstabinėsime ir išvadose nepateiksime mažesnio už mažą ($d < 0,20$) efekto dydžio rezultatų. 1 lentelėje pateikiama klinikinių, restruktūruotų klinikinių ir asmenybės psichopatologijos penketo skalių statistika nuteistų vyrų ir moterų imtyse, o 2 lentelėje pateikiami turinio ir papildomų skalių rezultatai. 1 paveiksle yra grafiškai pavaizduoti visų MMPI-2 skalių rezultatai vyrų ir moterų imtyse.

Kaip matome 1 lentelėje, vyrų imtyje didžiausias procentas pasiekusių diagnostškai reikšmingą ribą $T \geq 65T$ buvo šiose skalėse: Pa (13,3 %), Pd (12,9 %) ir Sc (11,3 %), o moterų imtyje Ma (14,7 %), Pd (12,5 %) ir Sc (12,1 %). Vyrų imtyje statistiškai reikšmingais numatomais ne mažesnio kaip mažo efekto dydžio skirtumais nuo normos pasižymėjo Pd ir Pa skalės, o moterų imtyje Pd ir Ma. Priešingos negu buvo tikėtasi mažo efekto dydžio krypties skirtumas buvo gautas D skalėje – nuteistos moterys pasižymėjo žemesniu depresiškumu. Kitų, prieštaraujančių hipotezėms, rezultatų gauta nebuvo.

Vyrų imtyje visos hipotezėse nurodytos restruktūruotos skalės turėjo didžiausią proporciją asmenų, surinkusių aukštus įverčius: RC4 (10,0 %), RC6 (15,5 %) ir RC7 (11,4 %). Moterų imtyje buvo didžiausia proporcija asmenų su ryškiai išreikštu asocialumu: RC4 (33,3 %). Vyrų imčiai buvo būdingi didesni RC4 ir RC6 įverčiai (mažo efekto dydžio), o moterų RC4 (vidutinio efekto dydžio).

Asmenybės psichopatologijos penketo skalėms hipotezės nebuvo formuluotos, tačiau vyrų imtyje visos skalės, išskyrus AGGR, skyrė nuteistuosius nuo populiacijos, tuo tarpu moterų imtyje vienintelė DISC skalė pasižymėjo aukštu $T = 57,85$ įverčiu.

2 lentelėje pateiktuose rezultatuose matome, kad didžiausias skaičius aukštų įverčių vyrų imtyje turinio skalėse buvo gautas ASP (17,1 %) ir DEP (13,3 %), o moterų FAM (11,8 %) skalėje. Dauguma turinčių viršyti populiacijos normas turinio skalių vyrų imtyje jas viršijo, vidutiniai

I LENTELE. MMPI-2 klinikinių, restruktūruotų klinikinių ir asmenybės psichopatologijos penketo skalių reikšmės teistų vyrų ir moterų imtyse

Skalė	Vyrai (N=214)					Moters (N=35)				
	M (SD)	t	p	d	% ≥ 65T	M (SD)	t	p	d	% ≥ 65T
Hs	49,54 (6,84)	-0,97	,334	-0,05	3,8	48,11 (7,00)	-1,60	,119	-0,22	0
D	49,51 (7,82)	-0,91	,364	-0,06	4,3	46,70 (7,36)	-2,61	,013	-0,38	0
Hy	50,43 (7,54)	0,82	,414	0,05	2,9	48,20 (7,55)	-1,39	,173	-0,20	0
Pd	55,44 (8,35)	9,39	<,001	0,59	12,9	54,51 (9,41)	2,71	,011	0,46	12,5
Mf	52,76 (8,49)	4,63	<,001	0,30	8,9	47,39 (9,05)	-1,66	,107	-0,27	3,0
Pa	55,76 (9,05)	9,23	<,001	0,60	13,3	52,84 (8,50)	1,89	,068	0,31	0
Pt	51,10 (9,71)	1,63	,104	0,11	9,6	49,22 (8,74)	-0,53	,602	-0,08	6,7
Sc	51,79 (9,65)	2,64	,009	0,18	11,3	50,39 (8,99)	0,25	,805	0,04	12,1
Ma	50,92 (10,57)	1,26	,211	0,09	9,5	53,12 (8,83)	2,06	,047	0,33	14,7
Si	50,80 (8,93)	1,27	,205	0,08	5,4	51,22 (9,55)	0,72	,477	0,12	0
RCd	50,99 (9,88)	1,45	,149	0,10	11,9	49,72 (9,34)	-0,17	,865	-0,03	3,0
RC1	49,85 (7,65)	-0,28	,782	-0,02	3,4	49,26 (7,28)	-0,61	,549	-0,09	0
RC2	48,57 (8,01)	-2,59	,010	-0,16	2,9	46,90 (6,25)	-2,90	,007	-0,37	0
RC3	51,67 (8,94)	2,71	,007	0,18	4,7	51,66 (8,06)	1,20	,239	0,18	2,9
RC4	54,40 (8,79)	7,23	<,001	0,47	10,0	57,70 (12,47)	3,55	,001	0,68	33,3
RC6	53,63 (10,45)	5,07	<,001	0,35	15,5	52,33 (8,23)	1,67	,104	0,25	5,7

1 LENTELĖS TĖSINYS. MMPI-2 klinikinių, restruktūruotų klinikinių ir asmenybės psichopatologijos penketo skalių reikšmės teistų vyrų ir moterų imtyse

Skalė	Vėjrai (N=214)				Moterys (N=35)					
	M (SD)	t	p	d	% ≥ 65T	M (SD)	t	p	d	% ≥ 65T
RC7	51,85 (10,40)	2,58	,011	0,18	11,4	50,70 (9,29)	0,44	,660	0,07	8,6
RC8	51,65 (10,10)	2,37	,019	0,16	11,8	51,90 (8,06)	1,38	,178	0,21	2,9
RC9	50,77 (9,69)	1,16	,247	0,08	7,1	53,60 (7,44)	2,83	,008	0,41	5,9
AGGR	49,57 (9,57)	-0,65	,518	-0,04	3,8	50,38 (6,51)	0,34	,735	0,04	2,9
PSYC	52,92 (10,03)	4,21	<,001	0,29	10,0	52,63 (8,49)	1,83	,076	0,28	5,7
DISC	54,67 (8,95)	7,57	<,001	0,49	10,0	57,85 (9,58)	4,78	<,001	0,80	29,6
NEGE	51,55 (9,20)	2,44	,016	0,16	10,0	49,93 (8,57)	-0,05	,965	-0,01	2,9
INTR	48,86 (7,63)	-2,07	,039	-0,13	3,8	47,57 (7,62)	-1,80	,081	-0,27	0

Pastaba: M – vidurkis, SD – standartinis nuokrypis, d – Cohen d, % ≥ 65T – procentas tiriamųjų, kurių skalės įvertis viršijo 65 T balų ribą; Hs – Hipochondriškumas, D – Depresišškumas, Hy – Isterišškumas, Pd – Psichopatiškumas, Mf – Vyrishškumas ir moteriškumas, Pa – Paranojiškumas, Pt – Psichasteniškumas, Sc – Sizofrenišškumas, Ma – Hipomaniškumas, Si – Socialinis introvertišškumas, RCd – Demoralizacija, RC1 – Somatiniai skundai, RC2 – Žemas teigiamas emocingumas, RC3 – Cinizmas, RC4 – Antisocialus elgesys, RC6 – Persekiojimo idėjos, RC7 – Disfunkciškos neigiamos emocijos, RC8 – Neįprasos patirtys, RC9 – Hipomaniškas aktyvumas, AGGR – Agresyvumas, PSYC – Psichotišškumas, DISC – Nesivaldymas, NEGE – Neigiamas emocingumas / neurotiškumas, INTR – Introvertišškumas / žemas teigiamas emocingumas. Statistiškai reikšmingai nuo standartizacinės imties besiskiriančių MMPI-2 skalių rezultatai yra paryškinti.

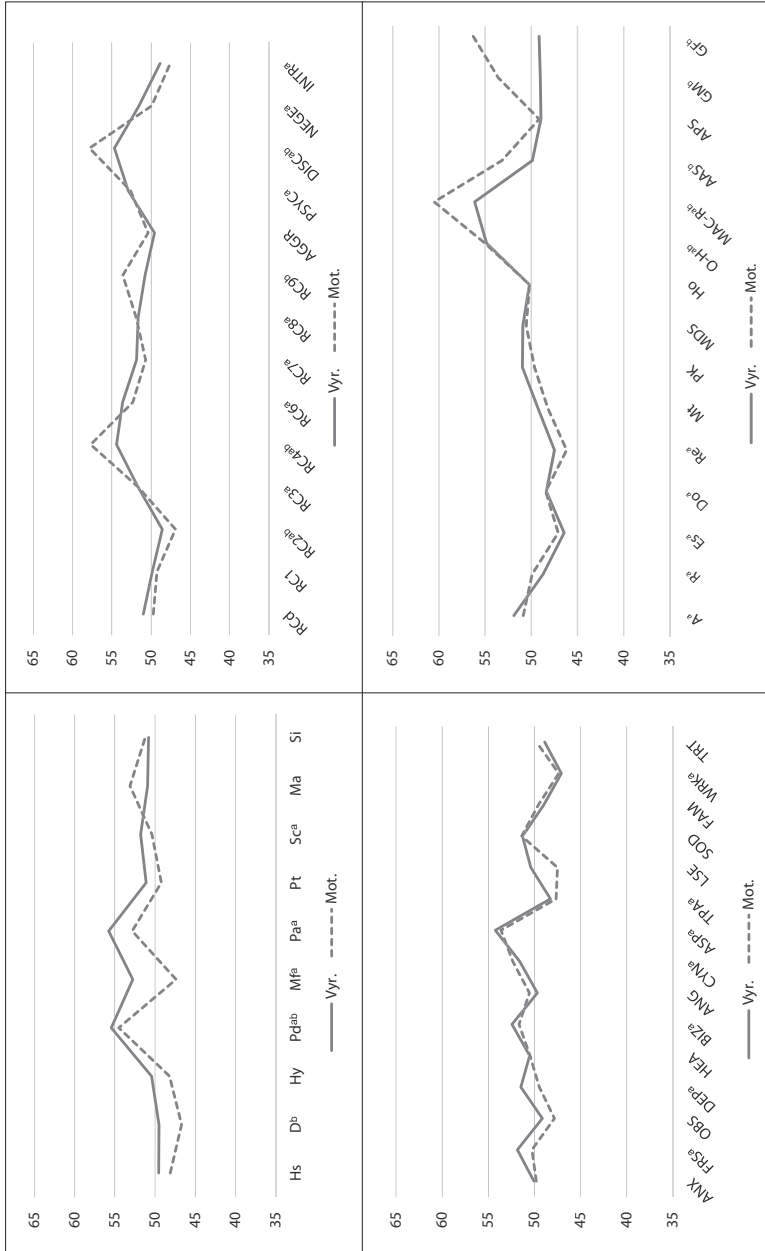
2 LENTELĖ. MMPI-2 turinio ir papildomų skalių reikšmės teistų vyrų ir moterų imtyse

Skalė	Vyrų (N=214)				Moterų (N=35)					
	M (SD)	t	p	d	% ≥ 65T	M (SD)	t	p	d	% ≥ 65T
ANX	50,06 (9,14)	0,10	,924	0,01	3,8	49,80 (9,38)	-0,13	,900	-0,02	0
FRS	51,84 (9,96)	2,70	,008	0,18	10,4	50,26 (12,50)	0,12	,905	0,02	17,6
OBS	49,14 (10,54)	-1,19	,234	-0,08	10,4	47,83 (9,21)	-1,39	,172	-0,23	0
DEP	51,47 (9,96)	2,15	,033	0,15	13,3	49,47 (8,60)	-0,35	,731	-0,06	6,2
HEA	50,51 (7,46)	0,982	,327	0,06	3,9	50,48 (7,51)	0,38	,708	0,05	0
BIZ	52,43 (10,21)	3,47	<,001	0,24	11,8	51,67 (6,92)	1,41	,168	0,19	5,9
ANG	49,68 (9,88)	-0,47	,642	-0,03	8,5	50,54 (10,69)	0,30	,766	0,05	11,4
CYN	51,58 (9,80)	2,34	,020	0,16	9,0	52,34 (9,24)	1,47	,150	0,24	2,9
ASP	54,23 (10,45)	5,88	<,001	0,41	17,1	53,62 (11,73)	1,80	,081	0,33	8,8
TPA	48,26 (10,86)	-2,35	,020	-0,17	6,5	47,65 (10,18)	-1,37	,181	-0,23	0
LSE	50,38 (10,38)	0,54	,592	0,04	9,0	47,50 (8,27)	-1,79	,083	-0,27	0
SOD	51,29 (9,64)	1,93	,055	0,13	10,0	51,38 (8,13)	1,00	,323	0,15	8,6
FAM	48,98 (9,14)	-1,63	,104	-0,11	5,2	49,57 (10,00)	-0,25	,805	-0,04	11,8
WRK	47,08 (9,16)	-4,60	<,001	-0,30	3,4	47,36 (9,47)	-1,60	,119	-0,27	6,1
TRT	48,88 (9,79)	-1,66	,098	-0,11	7,1	49,78 (9,66)	-0,13	,895	-0,02	8,8
A	51,89 (10,53)	2,57	,011	0,18	12,2	50,87 (9,18)	0,54	,592	0,09	6,1
R	48,72 (9,39)	-1,97	,050	-0,13	4,3	49,91 (7,33)	-0,07	,946	-0,01	0
Es*	46,45 (8,81)	-5,80	<,001	-0,38	23,6 (T < 40)	47,09 (8,24)	-1,99	,055	-0,32	18,8 (T < 40)
Do	48,37 (9,59)	-2,46	,015	-0,17	2,4	48,45 (8,42)	-1,06	,298	-0,17	0

2 LENTELĖS TĖSINYS. MMPI-2 turinio ir papildomų skalių reikšmės teistų vyrų ir moterų imtyse

Skalė	Vėjrai (N=214)				Moterys (N=35)					
	M (SD)	t	p	d	% ≥ 65T	M (SD)	t	p	d	% ≥ 65T
Re	47,50 (9,52)	-3,82	<,001	-0,26	3,3	46,18 (11,10)	-1,98	,056	-0,36	0
Mt	49,26 (8,96)	-1,19	,235	-0,08	5,3	48,20 (8,38)	-1,27	,212	-0,20	0
PK	50,96 (9,36)	1,48	,140	0,10	10,1	49,65 (9,26)	-0,22	,828	-0,04	3,0
MDS	50,92 (9,01)	1,49	,138	0,10	7,0	50,55 (8,60)	0,38	,710	0,06	2,9
Ho	50,21 (10,52)	0,29	,771	0,02	7,8	50,20 (9,52)	0,12	,904	0,02	5,9
O-H	54,84 (10,56)	6,60	<,001	0,47	18,8	55,01 (10,14)	2,92	,006	0,50	22,9
MAC-R*	56,13 (8,93)	9,83	<,001	0,65	15,6 (T>66)	60,51 (8,20)	7,47	<,001	1,15	8,8 (T > 75)
AAS*	49,88 (8,15)	-0,22	,825	-0,01	16,0 (T > 60)	53,71 (8,98)	2,37	,024	0,39	36,4 (T > 60)
APS*	48,96 (11,13)	-1,35	,177	-0,10	16,7 (T > 60)	49,15 (8,92)	-0,56	,580	-0,09	14,7 (T > 60)
GM	49,03 (9,49)	-1,47	,142	-0,10	4,9	53,57 (9,15)	2,21	,035	0,37	12,5
GF	49,16 (8,05)	-1,49	,138	-0,09	2,5	46,28 (7,64)	-2,75	,010	-0,42	0

Pastaba: M – vidurkis, SD – standartinis nuokrypis, d – Cohen d, % ≥ 65T – procentas tiriamųjų, kurių skalės įvertis viršijo 65 T balų ribą; * skalės, kurioms yra taikytos kitos nei T ≥ 65 skiriamosios reikšmės. ANX – Nerimas, FR5 – Baimės, OBS – Obsesiskumas, DEP – Depresiskumas, HEA – Suisirpinimas sveikata, BIZ – Keistas protavimas, ANG – Pyktis, CYN – Cinizmas, ASP – Antisocialūs poelgiai, TPA – A tipas, LSE – Menka savivertė, SOD – Socialinis diskomfortas, FAM – Šeiminių problemos, WRK – Darbo trikdžiai, TRT – Neigiamas požiūris į gydymą, A – Nerimas, R – Slopinimas, Es – Ego stiprumas, Do – Dominavimas, Re – Socialinė atsakomybė, Mt – Neprisišalkymas aukštojoje mokykloje, PK – Potrauminio streso sutrikimas, MDS – Vėdybinis stresas, Ho – Priešiskumas, O-H – Perdėtai kontroliuojamas priešiskumas, MAC-R – MacAndrew taisyta alkoholio skalė, AAS – Priklausomybės pripažinimas, APS – Potenciali priklausomybė, GM – Vyriškumo vaidmuo, GF – Moteriškumo vaidmuo. Statistiškai reikšmingai nuo standartizacinės imties besiskiriančių MMPI-2 skalių rezultatai yra paryškinti.

1 PAV. Laisvės atėmimo bausmę atliekančių vyrų ir moterų MMPI-2 skalių įvertčių grafinis atvaizdavimas
 Pastaba: statistiškai reikšmingai nuo standartizacinės imties besiskiriančios skalės pažymėtos ^a (vyrų) ir ^b (moterų) raidėmis.

efekto dydžiai buvo nustatyti BIZ ir ASP skalėse. Moterų imtyje nė vienos iš turinio skalių skirtumas nuo populiacijos normos nepasiekė statistinio reikšmingumo, tai sietina su 6 kartus mažesne negu vyrų imtimi.

Papildomos skalės vyrų imtyje daugeliu atvejų patvirtino keltas prielaidas. Statistiškai reikšmingai nuo populiacijos skyrėsi septynios iš numanomų devynių skalių. Žemo efekto dydžio skirtumai pastebėti Es, Re, O-H skalėms, o MAC-R skalės skirtumas nuo populiacijos normos pasižymėjo vidutiniu efekto dydžiu ($d = 0,65$). Moterų rezultatai vėlgi buvo negausūs, trys skalės (O-H, MAC-R ir AAS) iš devynių statistiškai reikšmingai išskyrė nuteistasias, tačiau reikia paminėti, kad dėl mažos imties ypatumų gauti skirtumai pasižymėjo ir dideliu efekto dydžiu. Iš visų skalių išsiskyrė su alkoholio vartojimu ir rizikingu elgesiu sietina MAC-R skalė ($T = 60,51$). Kalbant apie kliniškai svarbias reikšmes pasiekusių nuteistųjų skaičių, tai net 23,6 % vyrų buvo būdingos žemos Es reikšmės, reiškiančios prastą psichologinį prisitaikymą, 18,8 % vyrų surinko aukštus O-H įverčius, nurodančius agresijos išraiškos problemas, taip pat 15,6 % vyrų pasižymėjo aukštais MAC-R balais. Moterų imtyje didžiausia 36,4 % proporcija tų moterų, kurios surinko aukštus AAS balus, nurodančius priklausomybių problemų pripažinimą. Taip pat 22,9 % moterų surinko aukštus O-H balus, o 18,8 % – žemus Es balus.

Reikia paminėti, kad šalia prognozuotų rezultatų buvo gauti ir reikšmingi vidutinio efekto dydžio skirtumai, kuriems nebuvo keltos hipotezės. Ypač tai pasakytina apie PSY-5 DISC skalę, kurioje buvo gauti skirtumai abiejose imtyse (vyrų imtyje skirtumas buvo artimas vidutiniam, o moterų – didelis). Abiejose imtyse gauti rezultatai yra pavaizduoti 1 paveiksle, kuriame yra apibendrintai pateikti 1 ir 2 lentelių rezultatai ir vizualiai atsispindi nuteistų vyrų ir moterų MMPI-2 profilių panašumai ir skirtumai.

REZULTATŲ APTARIMAS

MMPI-2 ir įvairios jo formos yra vienas dažniausiai pasaulyje asmenybės įvertinimui naudojamų savistata paremtų klausimynų. Jis dažniausiai pasitelkiamas psichikos sveikatos srityje asmenybės įvertinimo, gydymo tikslų ir planų formulavimo, gydymo progreso bei efektyvumo įvertinimo tikslais. Taip, kaip jis yra naudojamas psichikos sveikatos srityje, jis gali būti

naudojamas ir nuteistųjų vertinimui bei reabilitacijai (Forbey & Ben-Porath 2002). Visgi tam, kad būtų galima pagrįstai taikyti įvertinimo priemonę kurioje nors konkrečioje populiacijoje, o šiuo atveju laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų populiacijoje, reikia įsitikinti įvertinimo priemonės validumu. Šiame tyrime mes siekėme įvertinti Lietuvos nuteistųjų asmenų populiacijos atstovus naudodami MMPI-2 ir sugretinti gautus rezultatus su kitų mokslininkų gautais rezultatais. Mes rėmėmės prielaida, kad nuteistųjų populiacijos yra labiau panašios negu skirtingos. Darėme prielaidą, kad Lietuvos nuteistųjų populiacijai turėtų būti būdingos tos pačios nuo normos besiskiriančios MMPI-2 skalės kaip ir kitose kultūrinėse ir kalbinėse aplinkose. Norėdami tai patikrinti, pasirinkome atsitiktinės atrankos metodą, o tai leido mums daryti apibendrinančias išvadas apie Lietuvos nuteistųjų MMPI-2 ypatumus. Visgi reikia pabrėžti, kad nors tyrime sutiko dalyvauti apie 18,7 % laisvės atėmimo bausmę atliekančių moterų, absoliutus tyrime dalyvavusių moterų analizuojamų protokolų skaičius buvo mažas ($N = 35$). Taigi, nors yra pagrindo teigti, kad nuteistųjų moterų duomenys labai gerai atspindi laisvės atėmimo bausmę atliekančių moterų asmenybės charakteristikas, tačiau nedidelis tiriamųjų skaičius leido padaryti patikimas išvadas tik tais atvejais, kai buvo dideli MMPI-2 skalių skirtumai lyginant su standartizacine intimi (norma).

Prieš duomenų analizę remdamiesi apžvelgta literatūra mes suformulavome hipotezes apie tai, kurios MMPI-2 skalės turėtų charakterizuoti Lietuvos nuteistuosius. Hipotezės rėmėsi ne tiek teoriniu pagrindu (kokios asmenybės savybės turėtų būti būdingos nuteistiems vyrams ir moterims), bet empiriniu pagrindu (kokie MMPI-2 įverčiai yra nustatyti nuteistųjų populiacijose). Tokiu būdu nebuvo būtina atkartoti psichologinių ir kriminologinių nusikalstamo elgesio etiologijos teorijų postulatų, tačiau leido numatyti, ar ilgamečiuose nuteistųjų tyrimuose gautos su nusikalstamu elgesiu siejamos MMPI-2 charakteristikos bus būdingos ir mūsų imčiai.

Didžioji dalis tyrimo rezultatų patvirtino mūsų keltas prielaidas. Rezultatų aptarimą pradėsime nuo atskirų skalių diagnostiškai reikšmingų įverčių dažnumo nuteistųjų populiacijoje. Mūsų tyrime nuteistųjų vyrų grupėje daugiausia aukštų ($T \geq 65$) įverčių buvo surinkta Pa, Pd ir Sc skalėse, o moterų Pd, Sc ir Ma skalėse. Tai atitinka JAV nuteistųjų populiacijos MMPI-2 tyrimų rezultatus. Jau ne kartą minėtame Megargee

ir kt. tyrime (1999) Pd ir Pa pasižymėjo didžiausiu aukštus vertinimus surinkusių vyrų skaičiumi, o Pd, Pa, Sc ir Ma aukšti skalių įverčiai buvo dažniausi tarp nuteistų moterų. Black ir kt. (2004) JAV nuteistųjų populiacijos tyrime Pd skalėje buvo didžiausias procentas aukštus vertinimus surinkusių vyrų ir moterų. Kitoje mišrioje Šiaurės Amerikos nuteistųjų imtyje Pd ir Sc skalės surinko daugiausia aukštų vertinimų (Wise, 2009). Lietuvoje gauti rezultatai šiuo požiūriu atitinka JAV nuteistųjų populiacijoje gautus rezultatus. Visgi reikia paminėti, kad nors mes atrandame tas pačias daugiausia aukštų įverčių surenkančias skales, tačiau aukštus įverčius gaunančių nuteistųjų proporcijos skiriasi. Pavyzdžiui, anksčiau minėtuose JAV nuteistųjų tyrimuose aukštus Pd įverčius ($T \geq 65$) surinko 37 %, 41 % ir 63 % nuteistų vyrų, o Lietuvoje tik 12,9 %. Galime daryti preliminarią išvadą, kad klinikinių skalių rezultatai nuteistųjų imtyje atitinka Šiaurės Amerikos nuteistųjų imtyje atliktų tyrimų rezultatus daugiausia aukštų vertinimų surinkusių skalių rinkiniu, bet ne tų aukštų vertinimų proporcijomis.

MMPI-2 turinio ir papildomų skalių aukštų įverčių palyginimui tyrime Megargee ir kt. (1999) rezultatus. Iš turinio skalių Lietuvos teistų vyrų grupėje daugiausia aukštų ($T \geq 65$) įverčių buvo surinkta ASP ir DEP skalėse, o moterų FRS ir ANG skalėse. Lygindami gautus rezultatus su Megargee ir kt. (1999) rezultatais matome, kad vyrų imtyje dažniausiai aukšti rezultatai nustatyti ASP, CYN ir DEP skalėse, o tai didžiąja dalimi sutampa su mūsų gautais rezultatais. Moterų imtyje atitikimo nebuvo, FRS ir ANG skalių aukštus įverčius surinko perpus mažiau moterų negu CYN ir ASP skalėse.

Daugiausia aukštų įverčių ($T \geq 65$) iš papildomų skalių Lietuvos nuteistų vyrų grupėje surinkta O-H, MAC-R skalėse, o moterų O-H skalėse. Kai kurioms skalėms dažniau buvo skaičiuoti naudojant vadove nurodytas diagnostines reikšmes (Butcher ir kt., 2013). Taip moterims MAC-R skalei naudota $T \geq 75$, AAS skalei $T \geq 60$, o Es skalei buvo prasmingiau naudoti žemutinę $T \leq 40$ reikšmę, rodančią prastą bendrą psichologinę adaptaciją ir blogą gydymo prognozę. Es skalės diagnostiskai žemi įverčiai buvo būdingi 23,6 % vyrų ir 18,8 % moterų. Vyrų imtyje dažniausiai aukštus balus gavusios skalės atitiko Megargee ir kt. (1999) tyrime minimas skales, tuo tarpu JAV moterų imtyje O-H tarp aukštus vertinimus

surinkusių papildomų skalių buvo per vidurį. Nors vyrų imtyje ir rastas atitikimas tarp Lietuvos ir JAV nuteistųjų imties, tačiau ir čia pastebimas tas pats dėsningumas, kad aukštus atskirų skalių balus surinkusių asmenų proporcijos Lietuvoje 2–3 kartus mažesnės. Pavyzdžiui, tarp JAV nuteistųjų MAC-R aukštus balus surinko 42 % vyrų, o Lietuvoje 15,6 %. Šias mažesnes aukštų balų proporcijas Lietuvos imtyje galima paaiškinti kiek skirtingomis imties sudarymo procedūromis bei pačių tiriamųjų pasirinkimo dalyvauti tyrime aplinkybėmis. Daugumoje apžvelgtų tyrimų MMPI-2 klausimyno pildymas buvo viena iš privalomų procedūrų, pvz., ikiteisminio tyrimo metu. Tuo tarpu mūsų tyrime dalyvavimas buvo neprivalomas, ir tikėtina, kad tarp atsisakiusių dalyvauti tyrime (vyrų imtyje jų buvo 18 proc.) pasižymėjo stipriau išreikštomis hipotezėse mini- mų skalių reikšmėmis (pvz., aukštais psichopatiškumo, paranojiškumo ir kitų skalių įverčiais). Šių tiriamųjų atsisakymas ir galėjo sumažinti aukštų įverčių proporcijas. Taip pat šis aspektas gali būti susijęs su mažesniais Lietuvos tiriamųjų MMPI-2 skalių standartiniais nuokrypiais. Pastebėta, kad mūsų imtyje standartiniai nuokrypiai retai kada perkopdavo $T > 10$ ribą, o tai rodytų lietuvių nuteistųjų imties homogeniškumą. Tuo tarpu JAV tyrimuose standartiniai nuokrypiai varijavo tarp 11–14 balų, tai rodo didesnę JAV nuteistųjų imties heterogeniškumą, o drauge ir didesnę aukštus įverčius surinkusių asmenų skaičių.

Siekdami įvertinti Lietuvos nuteistųjų MMPI-2 ypatumus, mes palygino- me gautus rezultatus su standartizacinės imties rezultatais. Vyrų imtyje dauguma gautų skirtumų patvirtino mūsų hipotezes. Moterų imtyje dėl imties dydžio reikšmingų rezultatų gavome mažiau, visi, išskyrus vieną, su- tapo su mūsų formuluojamomis hipotezėmis. Dėl mažesnės moterų imties statistiškai reikšmingi skirtumai pasižymėjo didesniais efekto dydžiais.

Iš pradžių aptarsime nuteistų vyrų rezultatus. Kalbant apie klinikines skales, vyrams buvo būdingi aukštesni nei populiacijos Pd, Pa ir Sc įver- čiai, Pd ir Pa efekto dydžiai buvo vidutiniai. Gauti rezultatai atitiko aukš- čiau apžvelgtų tyrimų rezultatus (Ben-Porath, Shondrick & Stafford 1995; Boscan et al. 2002; Culhane et al. 2014; Megargee et al. 1999; Wise 2009). Jie atspindi nuteistųjų problemas su teisėsauga (Pd), įtarumą, rigidiškumą (Pa), dezorientaciją (Sc) (Butcher ir kt. 2013; Graham 2012). Taip pat gauti statistiškai reikšmingi hipotezes atitinkantys restruktūruotų skalių rezulta-

tai, o būtent RC4, RC6 ir RC7 reikšmingai pranoko populiacijos normas, RC4 ir RC6 skirtumai pasižymėjo vidutiniu efektu. Gauti rezultatai atitinka mūsų Wise (2009) Šiaurės Amerikos nuteistųjų populiacijoje gautus rezultatus ir atspindi nuteistųjų antisocialias nuostatas ir elgesį (RC4), nepasitikėjimą kitais ir negebėjimą užmegzti artimus santykius (RC6), aukštesnį baimingumo ir nerimo lygį (RC7). Nors neformulavome hipotezių PSY-5 skalėms, tačiau pasirodė, kad DISC skalės skirtumas nuo populiacijos normos beveik pasiekė vidutinio efekto dydį ($d = 0,49$), todėl šį rezultatą aptarsime detaliau. Pastaroji skalė atspindi tokias elgesio problemas, kaip polinkį rizikuoti, amoralumą, impulsyvumą, piktnaudžiavimą psichoaktyviosiomis medžiagomis, rutinos netoleravimą ir kt. (Butcher et al. 2013; Graham 2012). DISC skalė pagal savo turinį turėjo reikšmingai išskirti nuteistus asmenis iš populiacijos, o tai atsispindėjo ir gautuose rezultatuose.

Keturios iš septynių hipotezėse paminėtų turinio skalių reikšmingai apibrėžė nuteistuosius, t. y. DEP, BIZ, CYN ir ASP (pastaroji skyrėsi nuo populiacijos stipriausiai $d = 0,49$). Paminėtina, kad ASP skalė yra skirta vertinti būtent su teisėsauga susijusioms problemoms bei antisocialiam elgesiui, todėl nenuostabu, kad būtent ši skalė labiausiai išskyrė nuteistuosius iš populiacijos. Tuo tarpu aukštesni gauti BIZ balai nurodo galimą nuteistųjų polinkį į psichotiškumą ar šizotipiškumą, o CYN atspindi priešišumą kitiems asmenims.

Kalbant apie papildomas skales, tai jų pagrindu formuluojamos hipotezės pasitvirtino gausiausiai, t. y. šešių skalių iš devynių skirtumai (A, Es, Do, Re, O-H ir MAC-R) buvo statistiškai reikšmingi. MAC-R atveju buvo gautas didžiausias efekto dydis $d = 0,65$, ir tai patvirtina nusikalstamo elgesio ryšį su alkoholio vartojimu, rizikavimu, agresyvumu ir pan. Megargee ir kt. (1999) tyrime MAC-R pranoko visas kitas papildomas skales savo dydžiu, ir tyrėjai tai aiškina pastaraisiais dešimtmečiais JAV išaugusia problemų dėl alkoholio ar narkotikų vartojimo turinčia nuteistųjų proporcija. Reikia paminėti, kad MAC-R buvo viena stipriausiai išreikštų skalių ir kituose tyrimuose, pvz., Meksikos nuteistųjų imtyje MAC-R vidurkis buvo $T = 64,25$, o tai yra artima reikšmei, nurodančiai rimtas su alkoholio vartojimu ir asocialiu elgesiu susijusias problemas (Boscan et al. 2002). Aukštesni už vidurkį ir artimi vidutinio efekto dydžio O-H skalės rezultatai leidžia teigti, kad Lietuvos teisti vyrai yra linkę slopinti savo

pyktį, o tai gali baigtis elgesio kontrolės praradimu ir agresijos protrūkiams. Dar viena skalė, kurios dabar jau žemesniais įverčiais pasižymėjo teisti vyrai, buvo Es. Žemi įverčiai rodo psichologinių resursų tvarkantis su stresu ir problemomis stygių, taip pat numato ir prastą psichoterapinio gydymo rezultatą (Graham 2012). Taip pat nuteistieji pasižymėjo nepasitikėjimu savimi (žemesni Do skalės įverčiai) ir neatsakingumu bei amoralumu (žemesni Re skalės įverčiai). Tokios nuteistųjų papildomų skalių reikšmės rastos ne viename tyrime (Ben-Porath et al. 1995; Boscan et al. 2002; Culhane et al. 2014; Megargee et al. 1999; Wise 2009).

Nors yra gauta dauguma prognozuotų rezultatų, visgi reikia pažymėti, kad tik viena skalė, o būtent MAC-R, pasižymėjo vidutinio efekto dydžio skirtumu nuo populiacijos normos. Mūsų apžvelgtuose tyrimuose efekto dydžiai buvo ženklėsi, pavyzdžiui, MAC-R skalės Megargee ir kt. (1999) tyrime efekto dydis buvo beveik du kartus didesnis ($d = 1,25$) nei mūsų imtyje. Tas pats pasakytina apie didelę dalį mūsų gautų reikšmingų rezultatų. Rezultatai rodytų, kad Lietuvoje laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų MMPI-2 rodikliai yra mažiau nutolę nuo populiacijos rodiklių nei užsienio tyrimuose. Taip pat mažesni vidurkių skirtumai kartu su mažesniais skalių standartiniais nuokrypiais paaiškina sąlygiškai mažesnę kliniškai reikšmingų rezultatų surinkusių nuteistųjų proporciją.

Moterų MMPI-2 reikšmingi rezultatai dėl imties dydžio ypatumų nebuvo gausūs, savo kryptimi sutapo su vyrų rezultatais, tačiau šalia to pasižymėjo didesniais efekto dydžiais. Buvo gautas vienas priešingas formuluočiai hipotezei rezultatas – nuteistosios moterys pasižymėjo mažesniu depresiškumu (D skalė). Šį rezultatą galima būtų aiškinti tuo, jog laisvės atėmimo vietoje nuteistosios patiria mažiau streso, negu būdamos visiems įprastoje socialinėje terpėje. Kaip jau buvo minėta anksčiau, paprastai nuteistos moterys pasižymi ypač didele socialine deviacija, o tai reiškia, kad jos gali negėbėti konstruktyviai tvarkyti savo gyvenimo. Patekimas į pataisos įstaigą joms gali išspręsti daugelį kasdienių problemų. Tačiau taip pat čia reikia pridurti, jog mes negavome numatomų D skalės rezultatų ir nuteistų vyrų imtyje, t. y. skalės rezultatai nesiskyrė nuo populiacinės normos.

Kalbant apie hipotezes patvirtinančias MMPI-2 skales, tai moterų imtyje išsiskyrė asocialų elgesį ir psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą apibūdinančios skalės Pd, Ma, RC4, DISC, O-H, MAC-R, AAS. Didžiausiu efekto dydžiu $d = 1,15$ pasižymėjo MAC-R skalė, dar kartą patvirtinusi alkoholio

vartojimo ir rizikingo elgesio ryšį su kriminaliniu elgesiu. Taip pat moterys, skirtingai negu vyrai, buvo linkusios pripažinti savo su psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu susijusias problemas (gauti aukšti AAS įverčiai).

Vizualiai analizuodami 1 paveiksle pateiktus vyrų ir moterų imties vidurkių profilius, galime pastebėti šių profilių panašumą. Klinikinių skalių profilyje matome, kad abiejų lyčių nuteistųjų išsiskiria aukštesni Pd ir Pa įverčiai, moterų imtyje papildomai išsiskiria aukštesni Ma įverčiai. Restruktūruotų ir PSY-5 profilyje išsiskiria abiejų lyčių RC4 ir DISC, vėlgi moterims ir čia būdingas didesnis hipomaniškas aktyvumas (RC9). Turinio ir papildomų skalių profiliai rodo tas pačias tendencijas, vieninteliai akivaizdūs skirtumai pasireiškia mūsų į hipotezes neįtrauktų vyriškumo ir moteriškumo vaidmens (GM ir GF) skalių atvaizdavime. Visgi grafinė MMPI-2 skalių analizė leidžia daryti prielaidas apie tai, kad instrumentas išskiria tas pačias charakteristikas, būdingas nusikaltimus atlikusiems vyrams ir moterims.

TYRIMO RIBOTUMAI

Nors šiame tyrime imties sudarymui buvo taikoma atsitiktinė atranka, tačiau dalyvavimo moksliniame tyrime kontekstas galėjo turėti įtakos tyrimo rezultatams. Skirtingai negu daugelyje apžvelgtų užsienyje atliktų tyrimų, kur MMPI-2 įvertinimas būdavo taikomas kaip rutininė procedūra, Lietuvos nuteistųjų sutikimas dalyvauti tyrime galėjo būti labiausiai susijęs su nuteistųjų bendradarbiavimo su juos prižiūrinčiu personalu ypatumais. Tikėtina, kad būtent labiausiai nebendradarbiaujantys ir antisocialūs nuteistieji atsisakė dalyvauti tyrime. Pagrindinis šio tyrimo ribotumas yra tas, kad, tiriamiesiems atsisakius dalyvauti tyrime, duomenys apie juos nebuvo renkami, o tai neleido vėliau palyginti, ar atsisakiusieji skyrėsi nuo sutikusiujų dalyvauti pagal atskiras sociodemografines charakteristikas ir ar tie skirtumai galėjo turėti įtakos gautiems rezultatams.

APIBENDRINIMAS

Lietuvos laisvės atėmimo bausmę atliekantiems asmenims būdinga daugelis MMPI-2 kitose nuteistųjų populiacijose nustatytų charakteristikų, susijusių su asocialumu, nesivaldymu, negebėjimu tvarkytis su stresu,

pykčio valdymo problemomis, priklausomybėmis ir kt. Nuteisti vyrai, lyginant juos su Lietuvos MMPI-2 standartizacine imtimi, pasižymėjo aukštesniais Psichopatiškumo (Pd), Paranojiškumo (Pa), Antisocialaus elgesio (RC4), Persekiojimo idėjų (RC6), Keisto protavimo (BIZ), Antisocialių poelgių (ASP), Perdėtai kontroliuojamo priešiško (O-H), MacAndrew taisytos alkoholizmo skalės (MAC-R), Psichotiškumo (PSYC) ir Nesivaldymo (DISC) bei žemesniais Ego stiprumo (Es) ir Socialinės atsakomybės (Re) skalių įverčiais. Nuteistosios moterys pasižymėjo aukštesniais Psichopatiškumo (Pd), Hipomaniškumo (Ma), Antisocialaus elgesio (RC4), Hipomaniško aktyvumo (RC9), Perdėtai kontroliuojamo priešiško (O-H), MacAndrew taisytos alkoholizmo skalės (MAC-R), Priklausomybių pripažinimo (AAS) ir Nesivaldymo (DISC) bei žemesniais Depresiškumo (D), Žemo teigiamo emocingumo (RC2) skalių įverčiais. Gauti rezultatai patvirtina MMPI-2 esant tinkamą naudoti nuteistų asmenų psichologinio įvertinimo tikslais Lietuvoje.

LITERATŪRA

- Archer E., Hagan L. D., Mason J., Handel R., & Archer R. P. 2012, 'MMPI-2-RF characteristics of custody evaluation litigants', *Assessment*, 19(1), p. 14–20.
- Archer R. P., Buffington-Vollum J. K., Stredny R. V., & Handel R. W. 2006, 'A Survey of Psychological Test Use Patterns Among Forensic Psychologists', *Journal of Personality Assessment*, 87(1), p. 84–94. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1207/s15327752jpa8701_07>.
- Ardolf B. R., Denney R. L., & Houston C. M. 2007, 'Base Rates of Negative Response Bias and Malingered Neurocognitive Dysfunction among Criminal Defendants Referred for Neuropsychological Evaluation', *Clinical Neuropsychologist*, 21(6), p. 899–916. Prieiga per internetą: <<https://doi.org/10.1080/13825580600966391>>.
- Baltrūnas M., Bagdonas A., Kairys A., Liniauskaitė A., & Pakalniškienė V. 2013, 'Reabilitacijos procese dalyvaujančių nuo narkotikų priklausomų žmonių asmenybės ir psichologinės gerovės ypatumai', *Sveikatos mokslai*, 6, p. 94–107.
- Ben-Porath Y. S., & Graham J. R. 1995, 'Scientific Bases of Forensic Applications of the MMPI-2', *Forensic Applications of the MMPI-2*, eds Y. S. Ben-Porath, J. R. Graham, G. C. N. Hall, R. D. Hirshman, & M. S. Zaragoza, Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc., p. 1–17. Prieiga per internetą: <<https://doi.org/10.4135/9781452243771>>.
- Ben-Porath Y. S., Shondrick D. D., & Stafford K. P. 1995, 'MMPI-2 and Race in a Forensic Diagnostic Sample', *Criminal Justice and Behavior*, 22, p. 19–32.
- Black M. S., Forbey J. D., Ben-Porath Y. S., Graham J. R., McNulty J. L., Anderson S. V., & Burlew A. K. 2004b, 'Using the Minnesota Multiphasic Personality Inventory-2

- (MMPI-2) to detect psychological distress and dysfunction in a state correctional setting', *Criminal Justice and Behavior*, 31(6), p. 734–751.
- Boscan D. C., Penn N. E., Velasquez R. J., Savino A. V., Maness P., Guzman M., & Reimann J. 2002, 'MMPI-2 Performance of Mexican Male University Students and Prison Inmates', *Journal of Clinical Psychology*, 58(4), p. 465–470.
- Bow J. N., Gould J. W., Flens J. R., & Greenhut D. 2006, 'Testing in child custody evaluations—Selection, usage, and Daubert admissibility: A survey of psychologists', *Journal of Forensic Psychology Practice*, 6(2), p. 17–38.
- Butcher J. 2006, 'Pathways to MMPI-2 Use: A Practitioner's Guide to Test Usage in Diverse Settings'. Prieiga per internetą: <<http://psycnet.apa.org/index.cfm?fa=main.doiLanding&uid=2005-11976-001>>.
- Butcher J. N., Graham J. R., Ben-Porath Y. S., Tellegen A., Dahlstrom W. G., & Kaemmer B. 2001, *MMPI-2 (Minnesota Multiphasic Personality Inventory-2): Manual for administration, scoring, and interpretation (Rev. ed.)*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Butcher J. N., Graham J. R., Ben-Porath Y. S., Tellegen A., Dahlstrom W. G., & Kaemmer B. 2013, *MMPI-2TM: Minessotos daugiafazis asmenybės aprašas-2TM: administravimo, skaičiavimo ir interpretavimo vadovas*. Vilnius: Vilniaus universitetas: Vilniaus universiteto leidykla.
- Cohen J. 1992, 'A Power Primer', *Psychological Bulletin*, 112(1), p. 155–159.
- Culhane S. E., Hildebrand M. M., Walker S., & Gray M. J. 2014, 'MMPI-2 Characteristics of Male Serial Murderers', *Applied Psychology in Criminal Justice*, 10(1), p. 21–46.
- Forbey J. D., & Ben-Porath Y. S. 2002, 'Use of the MMPI-2 in the Treatment of Offenders', *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 46(3), p. 308–318. Prieiga per internetą: <<https://doi.org/10.1177/0306624X02463005>>.
- Graham J. R. 2012, *MMPI-2: assessing personality and psychopathology* / John R. Graham. (5th ed.). New York [N.Y.]: Oxford University Press.
- Graham J. R., Ben-Porath Y. S., & Stafford K. P. 1995, 'Forensic Applications of the MMPI-2: Current Status and Future Directions', *Forensic Applications of the MMPI-2*, eds Y. S. Ben-Porath, J. R. Graham, G. C. N. Hall, R. D. Hirshman, & M. S. Zaragoza, Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc., p. 253–271. Prieiga per internetą: <<https://doi.org/10.4135/9781452243771>>.
- Grover B. L. 2011, 'The Utility of MMPI-2 Scores with a Correctional Population & Convicted Sex Offenders', *Psychology*, 2(6), p. 638–642.
- McAnulty R. D., McAnulty D. P., Sipp J. E., Demakis G. J., & Heggstad E. D. 2014, 'Predictive Validity of the MMPI-2 Among Female Offenders in a Residential Treatment Program', *Journal of Personality Assessment*, 96(6), p. 604–609. Prieiga per internetą: <<https://doi.org/10.1080/00223891.2014.880061>>.
- Megargee E. I. 2006, *Use of the MMPI-2 in correctional settings. MMPI-2: A practitioner's guide*. American Psychological Association, p. 327–360.
- Megargee E. I., Mercer S. J., & Carbonell J. L. 1999, 'MMPI-2 with male and female state and federal prison inmates', *Psychological Assessment*, 11(2), p. 177–185.

- Melton G. B., Petrila J., Poythress N. G., & Slobogin C. 2007, *Psychological evaluations for the courts: A handbook for mental health professionals and lawyers*. New York: The Guilford Press.
- Sellbom M., & Anderson J. L. 2013, 'The Minnesota Multiphasic Personality Inventory-2', *Forensic uses of clinical assessment instruments (2nd)*, eds R. P. Archer & E. M. A. Wheeler, New York [N.Y.]: Routledge, p. 21–62.
- Tellegen A., Ben-Porath Y. S., McNulty J. L., Arbisi P. A., Graham J. R., & Kaemmer B. 2003, *The MMPI-2 Restructured Clinical (RC) Scales: Development, validation, and interpretation*. Minneapolis: MN: University of Minnesota Press.
- Wise E. A. 2009, 'Selected MMPI-2 Scores of Forensic Offenders in a Community Setting', *Journal of Forensic Psychology Practice*, 9(4), p. 299–309. Prieiga per internetą: <<https://doi.org/10.1080/15228930902936048>>.
- Wright P., Nussbaum D., Lynett E., & Buis T. 1997, 'Forensic MMPI-2 profiles: Normative limitations impose interpretive restrictions with both males and females', *American Journal of Forensic Psychology*, 15, p. 19–38.

Evaluation of personality characteristics of Lithuanian inmates using the MMPI-2

ALFREDAS LAURINAVIČIUS

ILONA LAURINAITYTĖ

LAURA USTINAVIČIŪTĖ

Summary

The Minnesota Multiphasic Personality Inventory 2 (MMPI-2) is the most widely used self-report test used for screening of personality and psychopathology in a variety of settings including forensic setting. The research in various populations of offenders confirms them possessing characteristics such as antisocial, lacking of impulse control, irresponsible, etc., and these characteristics are captured by the MMPI-2 scales. The goal of this study was to evaluate personality characteristics of incarcerated male and female offenders with the MMPI-2 and to analyse the results in light of results from other offender population studies. The finding of current study shows that the MMPI-2 characteristics of Lithuanian incarcerated offenders generally appear to be similar to those obtained in other cultural environments. Incarcerated offenders were best defined by higher Psychopathic Deviate (Pd), Paranoia (Pa), Antisocial Behavior (RC4), Ideas of Persecution (RC6), Disconstraint (DISC), Overcontrolled Hostility (O-H), MacAndrew Alcoholism Revised (MAC-R) scales scores and lower scores of Ego Strength (Es) and Social Responsibility (Re) scales. This study has confirmed the results of earlier research and justified the MMPI-2 application for psychological assessment in Lithuanian offenders' sample.

Keywords: MMPI-2, personality assessment, offenders.